

Wprowadzenie

Introduction

Oddajemy do rąk Czytelników XIII (1/2016) już tom czasopisma „Wychowanie w Rodzinie”, zatytułowany *Współczesna rodzina w kontekstach społecznych i kulturowych*, który jest wynikiem pracy aż trzydziestu czterech Autorów. Zaprezentowali Oni wnioski płynące z prowadzonych badań w ramach 28 tekstów z obszarów, takich jak: pedagogika, psychologia, filozofia, socjologia, prawo a także nauki o kulturze fizycznej. Dobitnie uświadamia to, iż badania nad rodziną przekraczają ramy wyizolowanej dyscypliny naukowej na rzecz inter-, między- i transdyscyplinarności. Holistyczne podejście pozwala ukazać złożoność problematyki, jednocześnie ogniskując uwagę na zróżnicowanym spektrum funkcjonowania tej podstawowej i najistotniejszej komórki społecznej.

Prezentowane w tomie artykuły zostały umieszczone w siedmiu tematycznie wyodrębnionych rozdziałach, z których pierwszy: *Wychowanie i rodzina – koncepcje i modele* – stanowi konceptualizację podstawowych pojęć.

Rozdział otwiera artykuł J ó z e f a K o ż u c h o w s k i e g o (*Wychowanie jest aktem odwagi. Wizja Roberta Spaemanna*), w którym Autor prezentuje rozumienie wychowania (warunkowanego specyficznymi doświadczeniami tzw. rewolucji kulturowych i wyzwań współczesnych) wybitnego niemieckiego filozofa i etyka Roberta Spaemanna, i w kontekście jego myśli pedagogicznej podejmuje próbę naświetlenia wielu zagrożeń, jakie pojawiają się w procesie wychowania. Autor szczególnie eksponuje kwestię zaangażowania wychowawców i nauczycieli w procesie wychowania – ich odwagi (rozumianej jako „gotowość i zdolność stawania po stronie prawdziwego dobra wychowanków, którego należy umiejętnie bronić i o które powinno się rozważnie zabiegać w procesie kształtowania ich osobowości”¹) jako koniecznego warunku (istotnej „cnoty roztropnej odwagi”²) w drodze do realizacji założonych celów wychowania, ale także jako warunku skutecznego wychowania (kształtowania osoby). W kolejnym artykule (*Recepcja terminu „wychowanie” na lamach czasopisma „Praca Socjalna”*) Anna Maria K o l a – przywołując stwierdzenia Mieke Bal odnośnie do „wędrujących” pojęć w naukach humanistycznych i na podstawie przeglądu specjalistycznych czasopism („Praca Socjalna”, „Polityka Społeczna”, „Proble-

---

¹ Zob.: J. Kozuchowski, *Wychowanie jest aktem odwagi. Wizja Roberta Spaemanna* [w tym tomie, s. 20 – przyp. red.]

² Jw.

my Opiekuńczo-Wychowawcze”) dokonała ustaleń w zakresie prezentowanych w obszarze pracy socjalnej rozumień pojęcia – wychowanie, zarówno w kontekście teoretycznym, jak i praktycznym. Ivan R u s n a k (*Istota wychowania rodzinnego Ukraińców w Kanadzie*) podejmuje problematykę funkcjonowania przedstawicieli mniejszości narodowych w zróżnicowanym, wieloetnicznym i wielokulturowym środowisku a także rolę wychowania w rodzinie do własnych (narodowych) wartości i kultury. Autor mocno podkreśla znaczenie rodziny w wychowaniu narodowym mniejszości ukraińskiej w Kanadzie. Akcentuje znaczenie wychowania w języku ojczystym, własnej religii, kultury i wartości dla zachowania tożsamości etnicznej młodego pokolenia kanadyjskich Ukraińców. Wskazuje także główne zadania (funkcje), jakie winna realizować rodzina w procesie wychowania, aby wypełnić założony przez ukraińską diasporę cel, jakim jest zachowanie/kształtowanie „cech ukraińskiego charakteru narodowego”/„ideału wychowania ukraińskiego”. Z kolei Martyna S o Ń t a (*Hiszpańska „familia”, czyli o rodzinie w wybranych przykładach prasy hiszpańskojęzycznej*) poprzez analizę aktualnego dyskursu na temat współczesnej rodziny i jej znaczenia w życiu społecznym, toczącego się na łamach najpoczytniejszych dzienników hiszpańskich, dokonuje rekonstrukcji obrazu (modelu) hiszpańskiej rodziny, jej przemian (warunkowanych zmianami społeczno-politycznymi, historycznymi i obyczajowymi), funkcji i roli w nowoczesnym społeczeństwie hiszpańskim.

Rozdział zamyka artykuł Małgorzaty Anny K a r c z m a r z y k i Alicji Z b i e r z c h o w s k i e j (*Wizerunek rodziny polskiej w Internecie – analiza semiotyczna wybranych forów dyskusyjnych*), w którym Autorki, poprzez analizę semiotyczną dwóch odmiennych, internetowych forów dyskusyjnych dla rodziców, próbują odpowiedzieć na pytanie o rolę tego typu platform komunikacyjnych w wymianie poglądów (ideologii) na temat znaczenia rodziny w życiu społecznym i wychowaniu młodego pokolenia, jej wartości, funkcjonowania i zagrożeń, jakich doświadcza, oraz kształtowaniu wizerunku (modelu) współczesnej polskiej rodziny. Wyniki badań własnych pozwoliły badaczkom wykazać znaczący potencjał komunikacyjny tego rodzaju neomedium, jak i jego możliwości tworzenia/ugruntowywania w przestrzeni społecznej różnych ideologii odnoszących się do rodziny.

Rozdział drugi – *Więzi i relacje rodzinne* – składa się z dwóch artykułów. Maja P i o t r o w s k a (*O znaczeniu więzi międzyludzkich. Od więzi małżeńskiej do więzi rodzicielskiej*) dowodzi, iż umiejętność tworzenia i pielęgnowania więzi w rodzinie ma ogromne znaczenie w życiu człowieka, tworząc podwaliny zadowolenia, szczęścia i trwałości związku małżeńskiego. Składowymi opisywanych przez Autorkę więzi rodzinnych są wzajemna wyrozumiałość, tolerancja, zaufanie, wspólne cele i zainteresowania, a także posiadanie dzieci. Zbigniew Ł ę s k i (*Cyberprzestrzeń w kontekście relacji rodzinnych*) natomiast stwierdza, iż w dotychczasowym schemacie relacji rodzinnych pojawia się dodatkowy ele-

ment w postaci „nowych mediów”. Autor analizuje znaczenie tego elementu w kontekście jakości funkcjonowania rodziny.

Rozdział trzeci – *Wartości życia rodzinnego* – zawiera trzy artykuły prezentujące perspektywę psychologiczną a także stanowi głos badaczy nauk o kulturze fizycznej. Agnieszka Muchacka-Cymerman (*Preferencje wobec wartości a poczucie jakości życia współczesnych rodziców*) definiuje pojęcie „wartości”, a także zwraca uwagę na wielowymiarowość określenia „jakość życia”. Opierając się na wysnutych rozważaniach teoretycznych prezentuje wyniki własnych badań nad współzależnością poczucia jakości życia rodziców a ich preferencjami wobec wartości. Marta Koszycz oraz Dagmara Łupicka-Szczęśnik (*Doświadczenia socjalizacyjne wzorów kultury fizycznej a styl życia na starość*) podkreślają rolę socjalizacji w rodzinie jako pierwotnego przekaznika wzorów czynności cielesnych, przygotowujących młode pokolenia do świadomego uczestnictwa w kulturze fizycznej. Autorki prezentują wnioski z prowadzonych badań nad czynnikami warunkującymi styl życia na starość. Podobnie Jan Czeczowski (*Rodzina – Sport – Wychowanie*) próbuje umiejscowić sport w obszarze funkcjonowania współczesnej rodziny. Stara się odpowiedzieć między innymi na pytanie, w jaki sposób sport powinien być w rodzinie realizowany, by stał się częścią procesu wychowawczego?

Rozdział czwarty – *Style i oddziaływania wychowawcze* – zawiera cztery artykuły, których przedmiotem rozważań uczyniono style wychowania w rodzinie i ich znaczenie w życiu dzieci i młodzieży. W swoim artykule (*Stalność i zmienność stylu wychowania w rodzinie w teorii i praktyce edukacyjnej*) Danuta Opolda opisuje istotę, znaczenie i dowodzi aktualności kategorii „styl wychowania” dla współczesnej teorii i praktyki pedagogicznej – głównie pedagogiki rodziny. Wychodząc od pytań o ewolucję i kierunek zmian stylów wychowania, wskazuje dominujące we współczesnej praktyce edukacyjnej (zarówno w wychowaniu rodzinnym, jak i pozarodzinnym) style wychowania, podkreślając jednocześnie ich wpływ na zmiany w zakresie preferowanego aktualnie modelu wychowania młodego pokolenia. Z kolei Małgorzata Dubis (*Style wychowania w rodzinie a preferowane przez młodzież cele życiowe i wartości*) za punkt wyjścia dla swoich rozważań uczyniła prezentację i wyjaśnienie podstawowych dla podjętej problematyki badawczej pojęć, takich jak: wartości i ich typologie, rodzina, styl wychowania. Uczyniła to z perspektywy różnych dyscyplin naukowych. W dalszej części swoich wywodów prezentuje wyniki własnych eksploracji badawczych, dotyczących preferowanych przez współczesną młodzież celów życiowych oraz systemu wartości. Istotnym – w kontekście stosowanych w rodzinach badanych stylów wychowania – było wykazanie znaczenia, wpływu przyjętych i realizowanych stylów wychowania na kształtowanie się celów (orientacji) życiowych i wyboru systemu wartości młodych ludzi.

Na zależność pomiędzy preferowanymi przez rodziców (ze zróżnicowanych środowisk społecznych) systemami wartości, warunkującymi (wyznaczającymi)

kierunek i charakter stosowanych przez nich oddziaływań wychowawczych a ostatecznie przyjmowanymi przez ich dzieci wartościami (hierarchią wartości) i celami życiowymi, wskazują w swoim artykule (*Style wychowania w rodzinach miejskich i wiejskich. Zderzenie preferencji gimnazjalistów i ich rodziców*) Arkadiusz Wąsiński i Alina Górniok-Naglik. Autorzy – posiłkując się wynikami badań własnych – wykazują także znaczące rozbieżności (ale i podobieństwa) na poziomie deklaracji, rozumienia i oceny w stanowiskach badanych (rodziców i ich dzieci) w zakresie stosowanych środków i metod wychowawczych i ich skuteczności w procesie wychowania. W ostatnim, prezentowanym w rozdziale, artykule (*Oddziaływania wychowawcze ojców a poglądy młodzieży na temat roli ojca w rodzinie*) Anna Marzec-Tarasieńska dowodzi – na podstawie wyników badań własnych – iż stosowane w praktyce przez ojców oddziaływania wychowawcze, mają znaczący wpływ na kształtowanie się poglądów na temat pełnienia roli ojca w rodzinie przez dzieci doświadczające tych oddziaływań.

Rozdział piąty – *Dziecko w sferze oddziaływań rodziny i szkoły* – otwiera artykuł Joanny Malinowskiej (*Rodzina i szkoła jako przestrzeń budowania kapitału społecznego*), która, opierając się na tezie Francisa Fukuyamy, iż kapitał społeczny stanowi cechę zbiorowości, której źródła tkwią w kulturze i na którą składa się „[...] zestaw nieformalnych wartości i norm etycznych wspólnych dla członków określonej grupy i umożliwiających im wspólne działanie”³, opisuje znaczenie edukacji i rodziny w jego kreowaniu. Autorka podkreśla wiodącą rolę rodziny, która, opierając się na mechanizmach kulturowych, takich jak wierzenia, normy, zaufanie, stwarza okazję do kreowania postaw sprzyjających współpracy i komunikacji. Szkoła natomiast oddziałuje poprzez integrację grup, współpracę i wartości demokratyczne. Nad relacją rodzina – szkoła pochyla się również Małgorzata Chojak (*Rodzice – partnerzy czy wrogowie polskiej edukacji?*), wskazując na fakt, iż to rodzice mają największy wpływ na rozwój poznawczy dzieci przed rozpoczęciem edukacji formalnej. Podkreśla również, iż to rodzice, będąc opiekunami prawnymi dzieci, powinni mieć decydujący głos w sprawie kształcenia swoich podopiecznych. Problematykę funkcjonowania młodzieży podejmuje Piotr Kwiatkowski (*Resiliencja rodziny jako źródło pozytywnej adaptacji młodzieży*), który w oparciu o konstrukty teoretyczne takich pojęć, jak resiliencja rodziny, resiliencja indywidualna oraz przystosowanie szkolne przedstawia wyniki z prowadzonych eksploracji badawczych. Autor za pomocą badań ilościowych udowadnia, iż resiliencja rodziny może wpływać na przystosowanie szkolne uczniów bezpośrednio oraz za pośrednictwem indywidualnej resiliencji. Z kolei Ewelina Piecuch (*Rodzina jako przestrzeń rozwijania umiejętności społecznych dziecka*), podkreśla rolę rodziców w kształtowaniu osobowości i kompetencji dziecka, a w dalszej perspektywie czasowej

³ Zob.: J. Malinowska, *Rodzina i szkoła jako przestrzeń budowania kapitału społecznego* [w tym tomie, s. 279 – przyp. red.].

człowieka dorosłego. Autorka podnosi znaczenie pierwszych kontaktów społecznych w kształtowaniu się nastawienia ucznia do edukacji szkolnej. Ewa K i e ł b -S t a r c z e w s k a (*Rodzina a rozwój języka dziecka w młodszym wieku szkolnym*) zwraca uwagę na współczesne czynniki środowiska rodzinnego, takie jak: poziom wykształcenia rodziców, atmosferę współżycia rodzinnego i opieki świadomej/nawykowej, które mogą wywierać wpływ na rozwój języka dziecka. Autorka porusza również zagadnienia różnic gwarowych, wieku, położenia geograficznego, przynależności do klasy społecznej, a także wzorców językowych wyniesionych ze środowiska rodzinnego, które mają znaczenie w rozwoju słownictwa dziecka. Rozdział piąty zamyka artykuł Olgi B ą k , Doroty G o c h n i a k , Barbary K o t u l i oraz Natalii S a w r y c z (*Informacje o uczniu przekazywane rodzicom przez nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej w świetle badań empirycznych*). W wyniku badań prowadzonych wśród nauczycieli i uczniów, Autorki wskazują, iż nauczyciele często i wyczerpująco opisują różne aspekty funkcjonowania dziecka, a formułowane opinie nie mają jednostronnego charakteru, lecz łączą ze sobą pochwały i uwagi krytyczne, co ma znaczenie dla wychowania dziecka w wieku szkolnym.

Rozdział szósty – *Rodzina w obliczu niepełnosprawności, choroby i starości* – dotyka trudnej i często nadal pomijanej milczeniem problematyki braku pełnej sprawności fizycznej i/lub psychicznej. Iwona B a n a c h (*Wszystko zaczyna się od płci... społeczna percepcja „inności” kobiet z niepełnosprawnością ruchową – wyniki badań*) stwierdza, iż w naszym społeczeństwie wizerunek kobiety niepełnosprawnej jest aseksualny i negatywny, przy jednoczesnym globalnym ujmowaniu niepełnosprawności z pominięciem płci. Autorka prezentuje wnioski płynące z badań przeprowadzonych wśród studentek pielęgniarstwa oraz wychowania fizycznego, na tej podstawie podejmuje próbę egzemplifikacji pomijania płci w odniesieniu do osób niepełnosprawnych. Aneta J a r z ę b i ń s k a (*Rozpoznanie u dziecka wady letalnej jako sytuacja zagrożenia i rozwoju wartości dla jego rodziców*) w swoim artykule analizuje sytuację rodziców po rozpoznaniu u ich dzieci rzadkiej aberracji chromosomów – Zespołu Edwardsa. Autorka prezentuje zagrożenia, jakie choroba dziecka stanowi dla fundamentalnych wartości rodziców, jednocześnie wskazuje warunki, których spełnienie może być szansą na rewizję dotychczasowego systemu wartości a w konsekwencji wzrostu osobowego rodziców, ich małżeństwa i całej rodziny. Problematyki zdrowotnej dotyka również tekst Mirosława Z d u l s k i e g o (*Zdrowie romskich dzieci. Uwarunkowania biologiczne*). Autor prezentuje wyniki badań dotyczących występowania uwarunkowanych genetycznie chorób wśród romskich dzieci zamieszkujących Czechy i Słowację. W efekcie można stwierdzić, iż Romowie, mimo wielowiekowego zamieszkiwania w Europie, zachowali odmienność immunologiczną. Z kolei Aleksandra B ł a c h n i o (*Starość w rodzinie. Opieka nad seniorem wyzwaniem dla dorosłego dziecka czy państwa?*) podejmuje trudny temat konsekwencji przedłużania się życia, a w efekcie wzrostu liczby osób

starszych w społeczeństwie. Z jednej strony starzenie się społeczeństwa wiąże się z niepokojącymi prognozami niewydolności finansowej budżetu państwa w obszarach zdrowia i pomocy społecznej. Z drugiej strony Autorka naświetla rosnący problem sprawowania długoterminowej opieki nad osobami starszymi przez młodszych członków rodziny.

Tom zamyka rozdział siódmy – *Rodzina a nieprawidłowości wychowawcze*. Anna Grabcowiec (*(Nie)bezpieczeństwo w rodzinie*) przywołuje badania, wskazujące, iż to rodzina jest miejscem, w którym dochodzi do niespotykanych w innych środowiskach aktów przemocy, a przestępstwa przeciwko rodzinie dominują. W swoim artykule Autorka podjęła próbę przedstawienia złożoności problematyki przemocy wewnątrzrodzinnej, a jednocześnie podkreśla, iż ofiary przemocy w rodzinie stają się często prześladowcami. Liliana Kłodziejczak (*Reaktywne zaburzenia więzi (RAD) u dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych*) podkreśla rolę rodziców jako szczególnie istotną dla prawidłowej socjalizacji i rozwoju jednostki. W przypadku dzieci, którym nie zapewniono należytego poczucia bezpieczeństwa, zaniedbanych, będących ofiarami swoich najbliższych, może objawić się zespół zaburzeń relacji międzyludzkich. Darina Kubíčková (*Zachowania przestępcze wśród młodzieży i profilaktyka opieki społecznej w warunkach Republiki Słowackiej*) w swoim artykule poszukuje uwarunkowań i przyczyn pojawienia się zjawisk społeczno-patologicznych, przestępczości, zwłaszcza takich, które we współczesnej Słowacji pojawiają się nagminnie, jak: wandalizm, przemoc stadionowa, prostytutka, pornografia czy hazard. Autorka rozważa, jaki wpływ ma rodzina na przejawianie tego typu zachowań wśród młodzieży. Prezentowany tom kończy artykuł Barbary Jezierskiej (*Współpraca z rodzinami wychowanków jako element funkcjonalności instytucji resocjalizacyjnych dla nieletnich*). Podkreśla Ona, iż ważnym elementem funkcjonalności instytucji resocjalizacyjnej jest współpraca ze środowiskiem rodzinnym jej wychowanków. Zaznacza również, iż rodziny nieletnich sprawców przestępstw charakteryzują się cechami utrudniającymi prawidłowy przebieg wychowania, co w efekcie doprowadza do przestępczości dzieci.

Praca powstała dzięki wysiłkowi poznawczemu wielu autorów – z Polski, Ukrainy i Słowacji, którzy, prezentując swoje stanowiska, odsłaniają jednocześnie potrzebę prowadzenia dalszych badań nad problematyką rodziny i wychowania w rodzinie. Żywimy nadzieję, że przedkładany Czytelnikom tom, będący wynikiem różnorodności zainteresowań i wielości podejść badawczych wszystkich autorów, okaże się źródłem wiedzy i refleksji zarówno dla teoretyków, jak i praktyków wychowania oraz stanie się przyczynkiem do głębszego namysłu i dyskursu na gruncie nauk, czyniących przedmiotem swoich dociekań wychowanie w rodzinie.

Ewa Jurczyk-Romanowska
Mirosław Piwowarczyk